

11. Санніков, СВ. '5 «Sola» Реформації. Богословські принципи гетерогенного протестантизму'. [online] Доступно: <https://r500.ua/5-sola-reformatsiyyi-bogoslovski-printsipi-geterogenno-go-protestantizmu/>

12. Фицула, ММ., 2009. 'Педагогіка: навч. посіб.' , 3-тє вид., стер., К.: Академвидав, 560 с.

13. Юз'як, В. 'Чому Бог став людиною?'. [online] Доступно: <http://vilne.org.ua/2016/01>

14. Ягупов, ВВ., 2002. 'Педагогіка: Навч. посібник', К.: Либідь, 560 с.

15. Glodo, MJ. 'Sola Ecclesia: The Lost Reformation Doctrine'. [online] Доступно: <http://www.the-highway.com/articleApr06.html>

16. Leonardi, R. 'Sola fide? Sola caritas'. [online] Доступно: <http://richleonardi.blogspot.com/2008/11/sola-fide-sola-caritas.htm>

17. Metz, JB. (Ed.), 1965. 'The Church and the world', Paulist Press, T.6.

References

1. 'Akademichnyj tlumachnyj slovnyk (Academic Explanatory Dictionary)'. [online] Dostupno: <http://sum.in.ua/s/shanuvaty>

2. 'Biblija (Bible)'.

3. Vachevs'kyj, M., 2010. 'Hrystyjans'ka pedagogika u vyhovanni uchniv's'koi' molodi (Christian pedagogy in upbringing of student youth)', *SLOVO*, №3 (43), s.23–26. [online] Dostupno: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/slovo/2010/692-christian-pedagogy-in-educating-students.html>

4. Garadzha, V., 1986. 'Protestantskaja koncepcija cheloveka (*The Protestant concept of man*)', *Burzhuaznaja filosofskaja antropologija XX veka*, М.: Nauka, s.279–293. [online] Dostupno: <http://anthropology.rchgi.spb.ru/garadzha.htm>

5. Ermishina, K. 'Religioznaja antropologija. Uchebnoe posobie (Religious anthropology. Tutorial)'. [online] Dostupno: <https://culture.wikireading.ru/70391>

6. Kondor, V. 'Biblijni pryncypy vidnoshennja ditej do bat'kiv (Biblical principles of the relationship of children to parents)'. [online] Dostupno: <http://ehb.lviv.ua/resources/articles/85-biblicalprincipleschildren>

7. Korol'kov, AA., 2017. 'Pedagogicheskaja antropologija v zerkale filosofii (Pedagogical anthropology in the mirror of philosophy)'/ *A. A. Korol'kov, K. V. Preobrazhenskaja, I. B. Romanenko*, SPb.: *Aletejja*, 176 s.

8. Ljuter, M., 1994. 'K hristianskomu dvorjanstvu nemeckoj nacii (To the Christian Nobility of the German Nation)', *Ljuter M. Vremja molchanija proshlo: Izbrannye proizvedenija 1520–1526 gg.*, [per: s nem., ist. ocherk, kommentarii Ju. A. Golubkina], Har'kov: *Oko*, 352 s.

9. 'Pedagogika i religija (Pedagogy and religion)'. [online] Dostupno: https://pidruchniki.com/15800119/pedagogika/pedagogika_relijiya

10. Savchyn, MV., 2010. 'Hrystyjans'ke duhovne vyhovannja i samovyhovannja (Christian spiritual education and self-education)', *Problemy suchasnoi' psihologii'*, Vyp.10, s.689–699. [online] Dostupno: <http://problemps.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/58/2017/06/10-69.pdf>

11. Sannikov, SV. '5 «Sola» Реформації. Богословські принципи гетерогенного протестантизму (5 «Sola» of the Reformation. Theological principles of heterogeneous Protestantism)'. [online] Dostupno: <https://r500.ua/5-sola-reformatsiyyi-bogoslovski-printsipi-geterogenno-go-protestantizmu/>

12. Ficuła, ММ., 2009. 'Педагогіка: навч. посіб. (Pedagogy: Teacher manual)', 3-тє вид., стер., К.: Академвидав, 560 с.

13. Juz'vak, V. 'Chomu Bog став ljudynoju? (Why God became a man)'. [online] Dostupno: <http://vilne.org.ua/2016/01>

14. Jagupov, VV., 2002. 'Педагогіка: Navch. posibnyk (Pedagogy: Teacher manual)', К.: *Lybid'*, 560 с.

15. Glodo, MJ. 'Sola Ecclesia: The Lost Reformation Doctrine'. [online] Dostupno: <http://www.the-highway.com/articleApr06.html>

16. Leonardi, R. 'Sola fide? Sola caritas'. [online] Dostupno: <http://richleonardi.blogspot.com/2008/11/sola-fide-sola-caritas.htm>

17. Metz, JB. (Ed.), 1965. 'The Church and the world', Paulist Press, T.6.

Ryazantseva T. O., postgraduate student of the Department of Cultural Studies, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), tanya11lady@gmail.com

Implementation of the ideas of the Reformation in the principles of the upbringing of modern Protestant pedagogy

The ideas of the Reformation are presented in the form of the Protestant Five «Solo». The principles of education in general pedagogy are analyzed and their main significance in the theory of didactics is revealed. The authors attempt to comprehensively elucidate how the reformist ideas of the five «Solo» were embodied in the principles of education used by modern Protestant pedagogy. The importance of using in the modern religious educational process the use of traditional Protestant principles of upbringing, formulated by the «fathers» of the European Reformation on the basis of a detailed study of the texts of the Bible, was proved.

Keywords: ideas of the Reformation, Protestant pedagogy, religious education, principles of education.

* * *

УДК 378.4.147.016:796

Приходько В. В.,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики спортивної підготовки, Придніпровська академія фізичної культури і спорту (Україна, Дніпро), komandaODI@ukr.net, ORCID.org/0000-0001-6980-1402

Тимофєєв О. В.,

кандидат філософських наук, асистент кафедри філософії педагогіки, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Україна, Дніпро), 2011satimo@gmail.com, ORCID.org/0000-0002-7004-8320

Чернігівська С. А.,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, лікар, Український державний науково-дослідний інститут медико-соціальних проблем інвалідності МОЗ України (Україна, Дніпро), kandidat2208@ukr.net, ORCID.org/0000-0002-6697-1091

До методології РЕФОРМУВАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ» В УКРАЇНСЬКІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ

Визначена потреба залучення до практики освіти у вищій школі античної концепції епітелія / сурасії (турботи про себе). На практиці турбота про себе у контексті збереження і покращення власного здоров'я може бути сформована через відповідно пореформовану навчальну дисципліну «Фізичне виховання».

Ключові слова: здоров'я, епітелія / сурасії (турбота про себе), дисципліна «Фізичне виховання», будівництво (будівничий) власного здоров'я.

Досвід викладання в загальноосвітній і вищій школі дисциплін валеологічної спрямованості, що виростили з медичних знань про здоров'я людини, виявили утруднення, які не дозволяють розраховувати на одержання істотних соціальних наслідків щодо турботливого відношення людини до свого здоров'я. Це закономірно пов'язане з обмеженими можливостями природничо-наукової картини світу та засобів традиційної дидактики. Таке твердження не здатся перебільшенням, якщо за кінцевий результат у ході формування особистості бачити не передачу учням або студентам наукових знань про здоров'я, але їх формування як суб'єктів діяльності будівництва власного здоров'я, на що валеологія не претендує. За В. В. Приходьком, автором концепції креативної валеології, на відміну від педагогічної валеології, котра побудована виключно на застосуванні класичних засобів дидактики для трансляції і засвоєння учнями інформації

та знань, креативна валеологія опікується засобами становлення фізкультурно-діяльної особистості та особистості будівничого здоров'я [9; 12].

Мова йде про ту людину із самовизначенням будівничого власного здоров'я, яка внаслідок хвороби отримавши, приміром, 3 групу інвалідності, на відміну від більшості, котрі терпляче очікують, коли їм призначать 2 групу, намагається за рахунок щоденних і свідомих зусиль, виконуючи рекомендовані лікарем вправи, дотримуючись раціонального режиму харчування, багато часу проводячи у русі на свіжому повітрі тощо, прагне взагалі позбутись групи інвалідності.

Саме залучення до формування особи, окрім природничо-наукової, філософської та релігійної парадигм, у яких було прийнято розглядати здоров'я людини (дух і душа, психіка і тілесність), також мислє-діяльнісної картини світу, дозволяє сподіватись на становлення особистості з дійсно діяльним відношенням до управління власним здоров'ям за такою схемою: мислення – аналіз свого стану – вибір безпечних і ефективних засобів впливу на власний стан – діяльність. Саме цими намаганнями обумовлюється виникнення такого нового напрямку педагогічної валеології, яким є креативна валеологія.

Адже стан здоров'я визначається не лише вродженим станом тілесності, але й супутніми поведінковими моментами, особливостями мислє-діяльності і життєдіяльності людини. Власне, на цих обставинах фіксується увага й у визначенні Всесвітньої організації охорони здоров'я, де підкреслюється, – здоров'я це не тільки відсутність захворювань, але також стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя людини. З цього визначення випливає, що «здоров'я» і «відсутність захворювань» не тотожні стани людини. Медицина, зорієнтована на діагностику і лікування по ознаці встановлення норми і патології, відшукує хворобу і прагне до її подолання. Тоді як високий та стійкий стан здоров'я явище не лише не випадкове, але зазвичай рукотворне і в значній мірі залежить від самої людини. Усвідомлення свого стану як здорового характерне, як правило, для діяльної особистості, яка свідомо і систематично докладає значних зусиль для оптимізації своєї життєдіяльності, а отже може у рефлексіях порівнювати різні пережиті у своїх відчуттях стани здоров'я.

Будівництво здоров'я – це не перехід до практики самолікування, але відповідна цінності («для мене важливо бути здоровим») і можливостям життя конкретної людини система її творчої діяльності по формуванню і підтриманню оптимального рівня власного здоров'я.

Прилучення людей до будівництва здоров'я створює перспективи суттєвого підсилення можливостей медицини за рахунок участі відповідним чином валеологічно-освіченої і діяльної людини, яка разом з медичними працівниками переймається бажанням подолати наявні патології і покращити свій психофізичний стан. Адже сьогодні очевидно, що: «Головною задачею освіти стає забезпечення не державних потреб, а потреб усього суспільства в цілому і кожного його члена. На зміну виробничо орієнтованій освіті приходить освіта, що спирається на соціокультурну і особистісну домінанту... У ХХІ столітті визначальне

значення набуває світоглядна і виховна функція освіти» [12, с. 40].

Становлення особи, котра самовизначилася до будівництва власного здоров'я, відмовилась від звичної пасивної, але такої комфортної позиції споживача медичних послуг, є важливою теоретичною і практичною проблемою для сучасних систем освіти на початку ХХІ століття. Тут доречно згадати тезу німецького філософа Г.–Г. Гадамера: «Загальна сутність людської освіти полягає в тому, що людина робить себе у всіх відношеннях духовною істотою. Той, хто віддається лише елементам освіти, є неосвіченим» [2, с. 54].

Обґрунтована В. В. Приходьком, С. А. Чернігівською із співавторами [12] концепція непрофесійної фізкультурної освіти (НФО) для осіб з різним рівнем здоров'я є справді історичним феноменом і збагачує культуру фізичну, як частину світової культури. Дане твердження варто визнати очевидним фактом, адже в основу виконаних авторами досліджень і розробок покладені визнані досягнення людства в таких областях, як філософія, системно мислєдіяльнісна методологія і науки, що нині обґрунтовують педагогічну практику у темі здоров'я.

У тому числі:

- антична філософсько-освітня концепція (концепція epimelia);
- теорія освіти і педагогічна антропологія;
- концепція фізичної освіти (автор лікар і педагог П. Ф. Лесгафт);
- системно-мислєдіяльнісна методологія (СМД методологія).

Використані, також, положення філософії, педагогіки і психології стосовно освіти і виховання, мислення і свідомості, життя, здоров'я і діяльності людини.

Формування теоретичних основ щодо практики НФО людини варто розглядати як закономірний етап у становленні нового циклу освіти, особливості якого є поява особистості, що опанувала знання проектного типу і успішно вирішує проблему співвіднесення та використання природничо-наукового знання зі своєю діяльністю, що розгортається. Ця особливість сучасної освіти була помічена, як об'єктивна тенденція, з середини ХХ століття. Було відмічене, що університет нового циклу освіти примітний прагненням до одержання і використання не тільки традиційного природничо-наукового знання, але також знання про людський світ, як світ мислення і діяльності [10, с. 67].

Реформа вищої школи в Україні не набуде інноваційної, перетворюючої дійсність спрямованості, допоки у вчених і педагогів-практиків не виникне розуміння важливості зміни змісту і особливостей викладання тих дисциплін, які покликані забезпечувати важливі і позитивні зміни в людині і, як результат, в суспільстві. Потреба в цьому пов'язана з подоланням наслідків антропологічної катастрофи, що загострилася в ХХ столітті [3; 4]. Поза усяким сумнівом до числа важливих в цій темі дисциплін відноситься також предмет «Фізичне виховання».

Важливе попереднє зауваження теми спрямованості реформи «Фізичного виховання» у вищій школі полягає в тому, що автори розглядають особистість як поліматричну структуру, в якій певним чином пов'язуються неповторно заповнені «осередки»

вродженого (успадкованого психофізіологічного і національного), а також надбаного в процесі становлення саме даної особистості. Надбане визначається наслідками впливу на особистість елементів соціального оточення (це зусилля по вихованню та освіті, роль засобів масової інформації і авторитетної для даної людини особи, а також особливостей обраної професії та інших умов життєдіяльності), що визначають сформовану у неї картину світу. Саме структура особистості, внутрішній стан більшості населення тієї чи іншої країни в повній мірі визначає і той стан суспільства, в якому воно знаходиться.

Так, згідно з результатами дослідження, яке лише відображає результати впорядкованості (впливу внутрішнього і зовнішнього) в структурі особистості, більшість нинішніх російських громадян сподіваються в основному на допомогу держави. Так, 66% відсотків росіян готові передати питання здоров'я державі, не беручи відповідальність за досягнення здорового стану. В Україні ситуація вже помітно інша, але педагогам необхідно закріпити цю тенденцію посилення різних проявів ролі суб'єкта. Для цього вузівські дисципліни, що включаються в навчальні плани окремих спеціалізацій, повинні зазнати якісних змін, що в повній мірі стосується також не реформованого «Фізичного виховання».

На даний час єдиною дійсно інноваційною концепцією для реформування вузівського «Фізичного виховання», як основи підготовки студентів і майбутніх фахівців до подальшої життєдіяльності, виступає з достатньою глибиною розкрита ідея будівництва власного здоров'я [1; 5; 6]. Вона зосереджує увагу на переведенні особи у ході навчального процесу в діяльну позицію, що дозволяє забезпечити її адаптацію до умов, що змінюються, і тривалу працездатність.

Будівництво власного здоров'я – це обумовлена потребами розвитку людської цивілізації практика турботи особистості про себе, що передбачає систематичне та діяльне ставлення до свого психофізичного стану. Передбачає докладання людиною свідомих, постійних і бажаних зусиль до досягнення і збереження оптимального рівня здоров'я і працездатності [12].

Будівничим власного здоров'я може вважатися той, у кого вже актуалізована цінність здоров'я, тобто вона вже переведена зі споглядально-пасивного, декларативно-позитивного ставлення до власного здоров'я в діяльній план. Коли вже сталося самовизначення до того, щоб прикладати зусилля для досягнення і підтримки здорового стану. Особою, якою на практиці реально здійснюються необхідні і можливі заходи, доступні цій конкретній людині [12].

Спираючись на концепцію *epimelia / curasui*, кожен з фахівців, які долучені до дисципліни «Фізичне виховання», зможе більш чітко усвідомлювати власну роль у сприянні становленню особистості будівничого власного здоров'я. Отже, обґрунтування реформи «Фізичного виховання» у вищій школі вимагає подальшого встановлення специфіки методології будівництва власного здоров'я.

Вважаємо, що онтологічні уявлення відносно практики будівництва власного здоров'я були сформовані вже в західній античності в формі концепції *epimelia / curasui* (турботи про самого себе), розкритої М. Фуко

в прочитаному ним курсі лекцій в Колеж де Франс у 1982 р., на чому ми й зосередимо свою увагу [13].

Мета дослідження визначається прагненням, проаналізувавши концепцію *epimelia / curasui*, визначити методологічні основи будівництва власного здоров'я, як магістрального шляху реформування навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у вищій школі України. У роботі застосовано системний, діяльній і суб'єктний підходи до філософського і соціокультурного осмислення концепції *epimelia / curasui* в контексті робіт по обґрунтуванню глибинного реформування навчальної дисципліни «Фізичне виховання».

Epimeleia – це філософський принцип, що переважає в грецькому, елліністичному і римському образі думки. Такий тип філософського мислення втілений у вченні Сократа, який розмовляє з людьми на вулицях, звертається до молоді в гімназіях з одним питанням: чи дбаєш ти про себе? М. Фуко підкреслює, згідно з принципом *epimelia* необхідно проявляти турботу про самого себе, що взагалі є основою раціональної поведінки в будь-якій формі активності особи, яка приймає за орієнтир принцип духовної раціональності [13, с. 285].

У концепції *epimeleia*, вважає М. Фуко, треба розрізнити такі аспекти:

– по-перше, в ній подана тема деякого загального відношення, своєрідної манери особи дивитися на світ, діяти, вступати в стосунки з іншими. Таким чином, *epimeleia* – це відповідне відношення до себе, до інших, до всього навколо;

– по-друге, *epimeleia seauton* – це свого роду форма зосередження уваги: турбота про себе має на увазі перемикання фокусу погляду, перенесення його зі звичного для людини споглядання зовнішнього, навколишнього світу, з навколишніх інших на саму себе. Тож турбота про себе передбачає свого роду спостереження за тим, що ти думаєш, тобто рефлексію;

– по-третє, *epimeleia* завжди означає певний образ дій, здійснених суб'єктом по відношенню до самого себе, а саме, дій, якими він піклується про самого себе, змінює, очищає, перетворює (*transforme*) і преображає (*transfigure*) себе.

Для досягнення цього результату необхідні також навички і компетентності, придбані шляхом виконання таких вправ, які отримали в західній культурі, моралі і духовному житті довгострокове продовження. Це, наприклад, техніки медитації, відновлення минулого, вивчення особливостей свідомості, контролю за будь-якими уявленнями в міру їх появи і усвідомлення, а також багато іншого.

М. Фуко робить важливе для нашої теми узагальнення: «Поняття *epimeleia* містить звід законів, що визначають спосіб існування суб'єкта, його ставлення до навколишнього, певні форми рефлексії, які, завдяки своїм власним характеристикам, роблять з цього поняття винятковий феномен не тільки історії уявлень, але також історії самої суб'єктивності або, якщо хочете, історії практичних застосувань суб'єктивності» [13, с. 286].

Адже саме заняття позиції суб'єкта (справжнього суб'єкта, суб'єкта як такого за суттю) по відношенню до своєї життєдіяльності, по-перше, робить можливою саму практику будівництва власного здоров'я як форми турботи про себе. По-друге, в тій мірі, в якій

особистістю використаний потенціал суб'єкта, будуть оцінені і вплинуть на стан людини зусилля з будівництва здоров'я. По–третє, відрефлектований діючою особою досвід, в залежності від соціальної важливості, нерідко стає новими нормами культури, тобто, апробовані форми управління психофізичним станом отримують шанс для відтворення іншими діяльними особистостями. По–четверте, діяльний приклад успішних будівничих власного здоров'я стимулює і тих, хто поки ще пасивний «споживач медичних послуг», який невинувато завищує свої очікування від можливостей медичних установ, самим безпосередньо включитися в практику управління станом свого здоров'я.

Сьогодні поняття турботи про себе, прагнення людини бути не тільки конкурентоспроможною (готовою переносити такі, що виникають час від часу пікові навантаження, які визначаються характером самих різних видів трудової діяльності, яка при цьому може навіть змінюватися протягом життя людини), демонструючи при цьому високі професійні результати, але також готовою до тривалого життя і праці, затребуване знову. Адже в багатьох країнах вік виходу на пенсію набагато перевищує 60 років і ця межа весь час відсувається.

Так, турбота про себе пристосована до нових умов, вона поміщена в контекст загальної етики («не–егоїзму», зобов'язань по відношенню до інших, будь то окрема людина (сім'я), співтовариство людей або ціла соціальна група (існує обґрунтована думка, що «здорова людина робить і суспільство здоровішим, а нездорова робить суспільство хворим»). Тому практика охорони здоров'я, яку не треба зводити до медицини і у якій є місце і педагогіці, йде в новітній час по двох трасах: поліпшення діяльності власне медичних установ і турботи кожної діяльної людини про саму себе, тобто, про свій сьогоднішній і завтрашній день.

Назвемо філософією таку форму думки, вказує М. Фуко, яка задається питанням, що дозволяє суб'єкту осягати істину, ту форму думки, яка прагне визначити умови і можливості осягнення істини суб'єктом. Якщо це вважати філософією, то, я вважаю, зауважує він, що духовністю можна назвати пошук, ту практичну діяльність, той досвід, за допомогою яких суб'єкт здійснює в самому собі перетворення, необхідні для осягнення істини. Тоді духовністю можна назвати сукупність цих пошуків, практичних навичок і досвіду, якими повинні бути очищення, аскеза, зречення, звернення погляду всередину самого себе, зміна буття, що представляють – не для свідомості, а для самого суб'єкта, для його буття – ту ціну, яку він повинен заплатити за осягнення істини [13, с. 286].

З точки зору духовного досвіду ніколи акт пізнання сам по собі і як такий не міг би забезпечити осягнення істини, якби він не був підготовлений, супроводжуваний, дубльований, завершений певним перетворенням суб'єкта – не індивідуума, а самого суб'єкта що відбувся як такий, в його бутті на справжнього суб'єкта. Гнозис – це, в кінцевому рахунку, те, що завжди прагне перемістити (*transferer*), перенести (*transposer*) в сам пізнавальний акт умови, форми і наслідки духовного досвіду [13, с. 287].

Суб'єкт, за М. Фуко, це той, хто користується певними засобами, для того щоб щось зробити. Тіло

робить якусь дію лише остільки, оскільки існує якийсь елемент, який його використовує. Цим елементом не може бути саме тіло, їм має бути щось інше. За Фуко, суб'єктом цієї тілесної, інструментальної діяльності є душа, яка залучає мову, інструменти (фізичні вправи, засоби гігієни тощо. – *авт.*) і тіло. «Це душа і тільки тому, що вона є суб'єктом дії, оскільки вона рухає тілом, діє за допомогою своїх інструментів. ...Чи виявляє турботу про себе лікар, якщо хворий, лікує себе, використовуючи пізнання в області медицини до самого себе? Ні, оскільки він дбає не стільки про себе, тобто душу–суб'єкт, скільки про своє тіло. Таким чином, тут повинні бути в наявності різні цілі, об'єкти. У наявності також різниця між *techne* лікаря, який застосовує свої знання до самого себе, і *techne*, яке повинно дозволити індивіду проявити турботу про самого себе, тобто про свою душу, яка виступає в якості суб'єкта» [13, с. 290–291].

М. Фуко зазначає, що турбота про себе неможлива без наявності наставника (звідси, пред'явлення істотно інших вимог до особи сучасного викладача фізичного виховання). Зайнята педагогом позиція наставника у «Фізичному вихованні», це не той звичний викладач, який голосно і чітко подає стройові команди, вимагає дисципліни і домагається безумовного виконання команд, ця позиція пов'язана з турботою про те, яку турботу про себе проявляє підопічний.

«Наставник це той, кого турбує турбота, яку суб'єкт проявляє по відношенню до самого себе. Любов до учня виражається в можливості піклуватися про ту турботу, яку той проявляє щодо самого себе. Виявляючи незацікавлену любов до юнака, наставник подає принцип і зразок тієї турботи, яку юнак повинен здійснювати по відношенню до самого себе як суб'єкта. ...Педагогіка страждає недостатністю. Турбота про себе повинна проявлятися в усіх дрібницях, чого не може гарантувати педагогіка; піклуватися про себе слід протягом всього свого життя до розвитку зрілості. Молоді люди повинні готуватися до зрілого віку, а дорослі – до старості, яка є завершенням життя. ...Освіта являє собою остов індивіда перед обличчям подій. Мова йде скоріше про виправлення, про звільнення, ніж про формування знання. Навіть якщо людині не вдалося «виправитися» в молодості, цього завжди можна досягти в більш зрілому віці. Навіть якщо ми згорблені, існують різні засоби, щоб допомогти нам «випростатися», виправитися, стати тим, чим ми повинні були б стати і чим ми ніколи не були. Стати тим, чим людина ніколи до цього не була, – це, я думаю, один з основних елементів, одна з головних тем самореалізації» [13, с. 291–293].

М. Фуко робить важливе зауваження про те, що першим наслідком хронологічного переміщення «турботи про себе» – з кінця юнацького віку на дорослий період життя – є критичне ставлення до самореалізації. Другим наслідком буде чітке і яскраво виражене зближення самореалізації та лікування, у сенсі оздоровлення (зазначене не плутати з професійним завданням медиків): самореалізація і задумана як акт своєрідного зцілення, як терапевтичний засіб.

Як зазначено, спостерігаючи за відношенням до власного здоров'я, можна умовно поділити всіх на дві (різні по представництву) групи. Перша, численна, умовно названа нами «споживачі медичних послуг», а друга «будівничі власного здоров'я». І нехай не дивує,

що будівничих, незважаючи на потребу турботи про себе, якісно менше – це не масове явище: «Ставлення до себе виступає відтепер як завдання самореалізації. Це завдання є кінцева мета життя, хоча ... самореалізація рідкісна форма існування. (Але, дійсно) самореалізація – кінцева мета життя людини, це форма існування тільки деяких» [13, с. 293–294].

Наступне важливе положення, описане М. Фуко. Він стверджує, що існує три типи майстерності, три типи вміння – *techne*, три типи ставлення до іншого, необхідні для формування молодшої людини, як діяльної особистості: 1. Повчання прикладом (великі люди і традиції формують модель поведінки). 2. Повчання знаннями (передача знань, манери поведінки і принципів). 3. Повчання в труднощах (виходу з важкої і екстремальної ситуації, сократівське *techne*).

Ці три типи майстерності спираються на якусь гру невігластва і пам'яті. Незнання не здатне вийти за власні межі, і необхідна пам'ять, щоб здійснити перехід від незнання до знання (перехід, який завжди здійснюється за допомогою іншої людини). «Суб'єкт повинен прагнути не до того, щоб якийсь знання прийшло на зміну його незнання, а до того, щоб набути статусу суб'єкта, якого він ніколи не мав до цього. Не-суб'єкту слід надати статус суб'єкта, що визначається повнотою його відносин до свого «Я». Потрібно створити себе як суб'єкта, і в цей процес повинен втрутитися інший. Ця тема видається мені досить важливою як у всій історії самореалізації, так і, в найзагальнішому вигляді, в історії проблеми суб'єктності на Заході. Наставник виступає в ролі виконавця перетворення індивіда, в його формуванні як суб'єкта» [13, с. 294].

Яким же є універсальний педагогічний механізм переходу людини зі стану споживача медичних послуг до числа будівничих власного здоров'я? М. Фуко показує сутність одних та інших і шлях переходу особистості з одного стану в інший: *Stultus* – це той, хто розкиданий в часі, хто дозволяє себе захопити, хто нічого не робить, хто пускає життя на самоплив, хто не звертає волю ні до якої мети. Життя його тече безпам'ятно і безвольно. Це той, хто без кінця метується. Внаслідок цього індивід, до якого докладаємо епітет *stultus*, не здатний хотіти, як слід. Його воля не вільна, вона не завжди виявляє свої бажання, вона не абсолютна. Вільно хотіти – значить насправді не залежати ні від якого уявлення, події або схильності; хотіти в абсолютному плані не означає прагнути володіти різними станами одночасно (наприклад, вести спокійний спосіб життя і бути знаменитим); хотіти завжди має на увазі бажання, в якому відсутні інерція і лінь.

Це протилежно стану *stultitia*, який є не що інше, як обмежена, відносна, фрагментарна, мінлива воля. Справжнім об'єктом докладання вольових зусиль є власне «Я». Це те, чого людина прагне завжди, абсолютно і вільно; «Я» – це те, що неможливо змінити. Але *stultus* не жадає себе [13, с. 294].

Створити себе як об'єкт докладання власних зусиль (ти одночасно і суб'єкт і об'єкт власних трансформацій), набути здатності поляризувати свою волю, здатну постати в якості об'єкта, як вільної і постійної мети, на яку ця воля спрямована, можна за посередництвом іншого. Між людиною *stultus* і людиною *sapiens* необхідний посередник. Або інакше: між людиною, яка не бажає

власного «Я», і тією, яка досягла мистецтва керувати собою, володіти собою, черпати задоволення в собі – що є справжньою метою *sapientia*, – необхідне втручання іншого, оскільки, структурно, воля, притаманна *stultitia*, не може бажати піклуватися про своє «Я». У зв'язку з цим турботи про себе необхідна присутність, включення і втручання турботливого іншого [13, с. 294–295].

Звідси важливе положення про необхідність пересамовизначення викладачів дисципліни «Фізичне виховання». Вони повинні перейти в позицію таких собі філософів. «Інший не є ані вихователем, ані вчителем в сфері пам'яті. Мова йде не про те, щоб *educare* («виховувати»), а про те, щоб *educere* («вивести»). Цим іншим, хто знаходиться між суб'єктом і його «Я», є «філософ», який служить провідником для всіх людей в тому, що стосується речей, що відповідають їх природі. Одні лише філософи можуть сказати, як слід себе вести; вони одні знають, як треба управляти іншими людьми і тими, хто самі заохочуть керувати. Філософія – це основна практика управління» [13, с. 295].

І далі: «У цьому полягає суперечність між філософією і риторикою в тому вигляді, як воно виникало і проявлялося. Риторика є набір і аналіз засобів, якими можна впливати на інших вербально. Філософія – це сукупність принципів і практичних навичок, які людина має в своєму розпорядженні або надає в розпорядження інших з тим, щоб мати можливість належним чином піклуватися про себе або про інших. Професія філософа втрачає свою професійну значущість у міру того, як вона стає більш значущою. Чим більше людина має потребу в поради, тим частіше в процесі самореалізації змушена вдаватися до допомоги іншого, і, отже, тим більшою мірою стверджується філософія. Тому (традиційна) функція філософа поступово втрачатиме значимість, а він ...рекомендуватиме не загальні моделі, а поради, які підходять для кожної конкретної ситуації. Філософи дійсно інтегруються в повсякденний спосіб життя» [13, с. 295–296].

Минуло майже дві тисячі років, перш ніж Ж.-Ж. Руссо, Г. В. Ф. Гегель та І. Кант по-новому розглянули явище людської діяльності і формуючої її освіти, розкрили їх механізми, показали, як «Я» змінює себе. Суть антропологічного принципу в «моральних науках» сформулював М. Г. Чернишевський ось як: «... Принцип цей полягає в тому, що на людину потрібно дивитися як на одну істоту, що має тільки одну натуру, щоб не розрізувати людське життя на різні половини..., щоб розглядати кожну сторону діяльності людини чи як діяльність всього організму..., чи якщо вона виявляється спеціальним відправленням якого-небудь особливого органу людського організму, то розглядати цей орган у його натуральному зв'язку зі всім організмом» [14, с. 252].

Антропологія нині розглядає і вивчає людину з позицій діалектичної єдності її двоїстої природи: як соціальної істоти (суб'єкта історії), так і живий організм. Г. Роот, відомий німецький педантрополог, бачить мету процесу формування людини в досягненні «...відповідальної поведінки, у якій людина знаходить сама себе і досягає свого найвищого призначення». Тому задача педагогічної антропології полягає в тому, щоб знайти і задіяти внутрішні, духовні передумови для становлення особистості у відповідальній, вольовій

дії індивіда [15, с. 146]. Роот підкреслює, саме головне на цьому шляху, це зміцнення в людині здатності до відповідальних дій, котрі, у комплексі взаємовпливів один на одного середовища і спадковості, сприяють вільному моральному вибору людини. Вирішальними для само визначеної і вольової людини він визнає не генетично–успадковані особливості, але внутрішню духовну структуру, яку вона створює в собі в результаті спілкування з іншими і власного досвіду, навчання та освіти.

Розглянемо, також, роль екстремальності у реформуванні життєдіяльності особи, яка формувалась як споживач медичних послуг, коли вона узнає про свою загрозову хворобу. О. Ф. Больнов стверджує, через кризу відкривається новий початок: «...Усяке нове життя починається з кризи». Відбувається відновлення, «омолодження» людського життя [8]. У статті «Сприйняття суб'єктом інформації як загрозової» ми знаходимо свідчення, що суб'єкт переробляє таку інформацію по-іншому, ніж ту, яка не є загрозовою. Мається на увазі протікання таких когнітивних процесів, як сприйняття, уявлення, пам'ять і мислення. «Оцінка особистісної значущості загрозової інформації активізує стратегію концентрації уваги на цій інформації. Вона супроводжується появою відповідних когнітивних, афективних, поведінкових та фізіологічних патернів, сволуційно спрямованих на виживання та забезпечення безпеки» [11, с. 93].

Активізація способу переробки інформації, у якому переважає установка на загрозу, характеризується: 1) автономним збудженням – підготовкою до захисних дій; 2) поведінковою мобілізацією та блокуванням, тобто підготовкою до виходу з ситуації або запобіганням їй, щоб зменшити ризик і небезпеку; 3) звуженням векторів когнітивних зусиль, їх концентрацією на загрозовій інформації; 4) відчуттям страху; 5) підвищеною увагою до всіх ознак загрози. Автори статті відмічають цікаву обставину: «Зазначені вище особливості поведінки спостерігали як в разі клінічної тривоги, так і в ході лабораторних досліджень, у яких моделювалась нормальна тривога» [11, с. 94].

Настанова на селективне сприйняття загрози, сформована на етапі активації, домінує, нав'язуючи індивідууму тривогу. Є також експериментальні дані, що свідчать про краще недовільне запам'ятовування загрозової інформації через хвилювання, пережите особою, і концентрацію уваги на загрозовій інформації.

Коли особа відрефлектує власні думки і почуття, пов'язані із загрозою для її життя, покликаною наявною нездоров'ям, тривога зазвичай зменшується завдяки більш конструктивному переосмисленню ситуації, в яку дана людина потрапила. В результаті розуміння того, що вона може зробити для покращення свого стану за рахунок систематичних і корисних, у тому числі порекомендованих фахівцем зусиль, людина «знижує» рівень загрози і «підвищує» усвідомлення власних можливостей у подоланні ситуації, в яку вона потрапила. У такий спосіб часто відбувається самовизначення недужого до будівництва власного здоров'я.

Подане виводить на перший план для нашої країни, а також для країн колишнього соціалістичного табору, що пережили злам соціально–економічної формації та знаходяться на етапі глибинних політичних і соціальних

перетворень, процеси якісної освіти молоді, яка має бути спрямована не лише на те, щоб молода людина стала фахівцем з іноземної мови або з економіки, але також, окрім іншого важливого для особи, ще й будівничим власного здоров'я.

Отже, у виконаному дослідженні проведено методологічне обґрунтування назрілої, але не проведеної реформи вузівського «Фізичного виховання», яку слід пов'язувати з філософською концепцією epimelia, що отримала розвиток в античності, але не загубила своєї актуальності в XXI столітті. Адже проблема здоров'я, як відомо, є у нас достатнього гострою і в дитячому, і в юнацькому віці.

Список використаних джерел

1. Буякас, ТМ., 2002. 'Проблема и психотехника самоопределения личности', *Вопросы психологии*, №2, с.28–39.
2. Гадамер, Х.–Г., 1988. 'Истина и метод: Основы философской герменевтики', *Общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова*, М.: Прогресс, 704 с.
3. Загорский, ВВ., 1995. '«Вальфдорское» преподавание химии', *Химия в школе*, №3, с.10–13.
4. Зинченко, ВП., Мещеряков, БГ., 2000. 'Совокупная деятельность как генетически сходная единица психического развития', *Психологическая наука и образование*, №2, с.86–95.
5. Кареев, Н., 1992. 'Идеалы общего образования', *Almamater*, №1, с.81–86.
6. Концевич, ИМ., 1990. 'Стяжание духа святого', К.: Изд. Экарха всей Украины Митрополита Киевского и Галицкого, 52 с.
7. Кузьмик, В., 2000. 'Принципы христианской морали – основа здорового способа життя сучасної людини', *Острозька Академія. Наукові записки. Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України*, Острог, Т.3, с.347–373.
8. Куликов, ВБ., 1988. 'Педагогическая антропология: истоки, направления, проблемы', Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 192 с.
9. Мясоед, ПА., 2000. 'Антропологический принцип и проблемы психологии развития', *Вопросы психологии*, №5, с.122–126.
10. Никитин, ВА., 1991. 'К представлению об исторических циклах университетского образования', *Вопросы методологии*, №2, с.67–68.
11. Носенко, ЄЛ., Нестеренко, МВ., 1998. 'Сприйняття суб'єктом інформації як загрозової', *Педагогіка і психологія*, №3, с.90–99.
12. 'Реформа фізичного виховання бакалаврів у вітчизняній вищій школі (компетентнісний підхід): монографія', 2016. [Приходько В. В., Салов В. О., Чернігівська С. А., Вілянський В. М.], Дніпропетровськ: НГУ, 322 с.
13. Фуко, М., 1991. 'Герменевтика суб'єкта', *СОЦИО–ЛОГОС / Сост., общ. ред. и предисл. В. В. Винокурова, А. Ф. Филиппова*, М., с.284–311.
14. Чернышевский, НГ., 1951. 'Антропотехнический принцип в философии', *Избр. филос. соч. В 3–х т.*, М., Т.3, с.162–254.
15. Яркіна, ТФ., 1968. 'Педагогическая антропология за рубежом. О 1 томе монографии Генриха Роота', *Советская педагогика*, №12, с.143–146.

References

1. Bujakas, TM., 2002. 'Problema i psihotekhnika samoopredelenija lichnosti (The problem and psychotechnics of self-determination of a person)', *Voprosy psihologii*, №2, s.28–39.
2. Gadamer, H.–G., 1988. 'Istina i metod: Osnovy filosofskoj hermenevtiki (Truth and method: The fundamentals of philosophical hermeneutics)', *Obshh. red. i vstup. st. B. N. Bessonova*, M.: Progress, 704 s.
3. Zagorskij, VV., 1995. '«Val'fdorskoe» prepodavanie himii ("Valfdor" teaching chemistry)', *Himija v shkole*, №3, s.10–13.
4. Zinchenko, VP., Meshherjakov, BG., 2000. 'Sovokupnaja dejatel'nost' kak geneticheski shodnaja edinica psihicheskogo razvitiija (Aggregate activity as a genetically similar unit of mental development)', *Psihologicheskaja nauka i obrazovanie*, №2, s.86–95.
5. Kareev, N., 1992. 'Idealy obshhego obrazovanija (Ideals of general education)', *Almamater*, №1, s.81–86.

6. Koncevich, IM., 1990. 'Stjazhanie duha svjatago (Oblivion of the Holy Spirit)', K.: *Izd. Jekzarha vsej Ukrainy Mitropolita Kievskogo i Galickogo*, 52 s.

7. Kuz'myk, V., 2000. 'Pryncypy hrystyjans'koi' morali – osnova zdorovogo sposobu zhyttja suchasnoi' ljudyny (The principles of Christian morality are the basis of a healthy lifestyle of a modern person)', *Ostroz'ka Akademiya. Naukovi zapysky. Vyhovannja molodogo pokolinnja na pryncypah hrystyjans'koi' morali v procesi duhovnogo vidrodzhennja Ukrainy*, Ostrog, T.3, s.347–373.

8. Kulikov, VB., 1988. 'Pedagogicheskaja antropologija: istoki, napravlenija, problemy (Pedagogical Anthropology: Origins, Directions, Problems)', Sverdlovsk: *Izd-vo Ural. un-ta*, 192 s.

9. Mjasoed, PA., 2000. 'Antropologicheskij princip i problemy psihologii razvitija (Anthropological Principle and Problems of Developmental Psychology)', *Voprosy psihologii*, №5, s.122–126.

10. Nikitin, VA., 1991. 'K predstavleniju ob istoricheskikh ciklah universitetskogo obrazovanija (To the idea of the historical cycles of university education)', *Voprosy metodologii*, №2, s.67–68.

11. Nosenko, JeL., Nesterenko, MV., 1998. 'Sprynjattja sub'jektom informacii' jak zagrozlyvoi' (Perception of the subject of information as threatening)', *Pedagogika i psihologija*, №3, s.90–99.

12. 'Reforma fizychnogo vyhovannja bakalavriv u vitchyznanih vyshnij shkoli (kompetentnisnij pidhid): monografija (Reform of Physical Education of Bachelors in the National High School (Competency Approach): Monograph)', 2016. [*Pryhod'ko V. V., Salov V. O., Chernigivs'ka S. A., Viljans'kyj V. M.*], Dnipropetrovs'k: NGU, 322 s.

13. Fuko, M., 1991. 'Germenevika sub'jekta (Hermeneutics of the subject)', *SOCIO-LOGOS / Sost., obshh. red. i predisl. V. V. Vinokurova, A. F. Filippova, M.*, s.284–311.

14. Chernyshevskij, NG., 1951. 'Antropotekhnicheskij princip v filosofii (Anthropotechnical principle in philosophy)', *Izbr. filos. soch. V 3-h t.*, M., T.3, s.162–254.

15. Jarkina, TF., 1968. 'Pedagogicheskaja antropologija za rubezhom. O I tome monografii Genriha Roota (Pedagogical anthropology abroad. About I volume of the monograph by Henry Root)', *Sovetskaja pedagogika*, №12, s.143–146.

Prikhodko V. V., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methodology of Sport Training, Prydniprovskaya Academy of Physical Culture and Sports (Ukraine, Dnipro), komandODI@ukr.net, ORCID.org/0000-0001-6980-1402

Tymofiev O. V., Candidate of Philosophical Science (Ph. D.), Assistant Professor of the Department of Philosophy and Pedagogy, National Technical University «Dnipro Polytechnic» (Ukraine, Dnipro), 2011satimo@gmail.com, ORCID.org/0000-0002-7004-8320

Chernigivska S. A., Candidate of Science in Physical Education and Sports (Ph. D.), Doctor, Ukrainian State Research Institute Medical and Social Problems of Disability of the Ministry of Health of Ukraine (Ukraine, Dnipro), kandidat2208@ukr.net, ORCID.org/0000-0002-6697-1091

To the methodology of reforming the discipline «Physical education» in the Ukrainian high school

The necessity of attracting to the practice of education in the high school of the ancient concept epimelia / cura sui (caring for yourself) is determined. In practice, taking care of yourself in the context of maintaining and improving your own health can be formed through a properly reformed discipline «Physical education».

Keywords: health, epimelia / cura sui (self-care), discipline «Physical education», construction (builder) of own health.

* * *